

Nasıl ki her bina eskiden yaşanmış inşaatın iziyse, düşünce de eskiden yaşanmış düşünmenin sözle izidir. *kabul edilir*. Ancak benzer biçimdeki iki düşünce farklı değil, bir ve aynı düşünce olarak *kabul edilmektedir*. Düşünce sözledir, sözdendir, binaysa gerçek; benzeştirme düşünceye bina gibi gerçekmiş intibayı vermek için kullanılabilir; dikkatli olalım!?'¹ Yargıya varmak bir düşüncenin *kabul edilmesidir*. Yargı *kabul edilmiş* düşüncedir.

Yargıya varmak zamandan kurtulma arzusuna dayanır ve her yargı zamansız biçimde ben tarafından *kabul edilir*, herkes için geçerlidir ve tüm dünyaya uygundur. Ancak

1. bir yargının ben tarafından *kabul edilmesi* yeterli görülebilir. Ben tarafından *kabul edilmesi* yeterli görülüyorsa yargı *bediî* bir yargıdır. Örneğin, "bu resim çok güzel," yargısı "bu resmi çok güzel buluyorum," olarak yorumlandığında, tamamen bene değin olarak alınır; giderek ben tarafından *kabul edilmesi* onun herkes için geçerli olması ve tüm dünyaya uygun olması için yeterlidir.
2. Ya da, bir yargının herkes tarafından geçerli bulunması yeterli görülebilir. Herkes tarafından geçerli bulunması yeterli görülüyorsa yargı *ahlâkî* bir yargıdır. Örneğin "otobüste sakat, yaşlı ve hamilelere yer verilmesi iyidir," yargısı "otobüste sakat, yaşlı ve hamilelere yer verilmesi herkes tarafından iyi bulunur," olarak yorumlandığında, tamamen herkese değin olarak alınır; giderek herkes için geçerli olması onun ben tarafından *kabul edilmesi* ve tüm dünyaya uygun olması için yeterlidir.
3. Ya da, bir yargının ne ben tarafından *kabul edilmesi*, ne de herkes tarafından geçerli bulunması yeterli görülmeyebilir ve tüm dünyaya uygunluğunun gerekliliği söz konusu olabilir. Tüm dünyaya uygunluğunun gerekliliği söz konusuysa yargı *ilmî* bir yargıdır. Örneğin "dünya dönüyor," yargısı "biz ne dersek diyelim dünya dönüyor," olarak yorumlandığında, tamamen tüm dünyaya değin olarak alınır; giderek tüm dünyaya uygun olması onun ben tarafından *kabul edilmesi* ve herkes için geçerli olması için gereklidir.

Herhangi bir tümceye yargı demek ya da yargıya *bediî*, *ahlakî* ya da *ilmî* demek o yargı

konusunda bir yargıya varmaktır ve buradan çıkacak yargının geçerliliği için tüm dünyaya uygunluğu yeterlidir, dolayısıyla, ilmîdir. Yargıların bediîliği, ahlakîliği ya da ilmîliği konusunda önerilen ayrımın nasıl yargıya varıldığına ya da yargının nasıl geçerlilik kazandığına bağlı olarak yapılmasıdır. Bu yaklaşıma yargının farklı cinsliliği yaklaşımı denebilir. Buna göre, bir yargı yargıya varma ya da geçerlilik koşuluna bağlı olarak diğer yargılardan farklılık gösterebilir. Örneğin, bediî yargının kararlaştığında bağlayıcılığı yoktur. “Yarın kahvaltıyı birlikte yapsak güzel olur,” kararı ne ahlakî bir gerekliliği, ne doğal bir zorunluluğu beraberinde getirir. Eğer yarın kahvaltıyı birlikte yapmak iyi olmazsa, güzel olsa bile yapılmaması konusunda bir gereklilik hissedilir. Yani “yarın kahvaltıyı birlikte yapsak iyi olur,” kararının toplumsal bir bağlayıcılığı vardır.² Diğer yandan, ilmî yargı kararlaştığında zorunluluğu ifade eder: Örneğin “Yarın kahvaltıyı birlikte yapamayız,” kararı yarın kahvaltıyı birlikte yapmak güzel de olsa iyi de olsa olanaksızdır, olmayacaktır.

Yargı yargılanırken, genellikle, yargının aynı cinstenliği denebilecek bir yaklaşım kullanılır. Buna göre farklı cinslilik yaklaşımında ortaya çıkan bediî, ahlakî ve ilmî yargı cinsleri yoktur. Yargılar aynı cinstendir ve yalnızca ya doğrudur ya da yanlıştır. Diğer bir deyişle, yargıyı herhangi bir tümceden ayıran *kabul edilmişliği* gözden kaçırılır ve yargı “herhangi-bir-tümce”leştirilir. Her tümcenin bir konusu vardır. Örneğin “bu resim çok güzel,” tümcesinin konusu bu resimdir; tümce bu resim konusundadır. Her tümceyle konusuna birşeyler iliştilir, yüklenir; “bu resim” konusuna iliştilen “çok güzel”liğidir. Konuya iliştilene, yüklenene yüklem denir. Aynı cinstenlik yaklaşımı yargılar arası bir ayrıma gitmezken, tümceleştirilmiş yargıdaki yüklem farklılığına dayanarak bir ayrıma gider. Örneğin, yüklem güzellikle ilgiliyse estetik, iyilikle ilgiliyse etik, hakikîlikle ilgiliyse bilimsel yargılardan söz edildiği düşündürülür.

Sonuçları farklı cinslilik yaklaşımıyla örtüştüğünce etkileyici olabilen aynı cinstenlik yaklaşımı, bir yandan yaklaşımın izleyicilerini yargının içine hapseder, diğer yandan, ayrımlarında -ancak kafa karıştırıcı sofistikasyonlarla gizlenebilen- aleni bir yapmacıklık vardır. Yargı üzerine tartışılırken, yargı değildir tartışılan yüklemidir. Yargı, bir anlamda, kendini tartışmanın dışında tutar, dokunulmazlık kazanır. Ne olursa olsun bir kabul olarak

yargı baki kalacaktır; tartışılan ve değişecek olan onun içindekidir. Böylece aynı cinstenlik yaklaşımı izleyicisi kendini hep yargının içinde esir bulacaktır; yargı düşünmesini -sınırları olmayan, dolayısıyla dışına çıkılmaz tarzda- saracaktır. Bununla birlikte, yükleme bağlı olarak yargı estetik, etik ve bilimsel olarak ayrılırken, bu ayırım temelsiz kalacaktır. Estetik, etik ve bilimsel yargılar kendi başlarına nereden geldikleri belirsiz olarak kaldıkları gibi, bir birleriyle ilişkilendirilmeleri de sun'î olacaktır. Herhangi bir yargıya estetik, etik ya da bilimsel demek o yargı konusunda bir yargıya varmaktır ve buradan çıkacak yargının geçerliliği herkesin kabulünü gerektirmektedir, dolayısıyla, ahlakîdir.

Bir kaşığı gösterip, "bu bir kaşıktır," yargısına varıldığını düşünelim. Bu yargı bir gözlemi dile getirir ve aynı cinstenlik yaklaşımı uyarınca bilimseldir. Halbuki, "bunun kaşık olduğunu nereden çıkarıyorsun?" diye sorulduğunda, "ben kaşığı nerede görsem tanırım, bu kaşık işte," diye yanıtlanıyorsa, yargıya varan yargının bediî olduğunu belirtmiş olur, soruyu soran ise bu yargının ahlakî olması gerektiğini varsaymaktadır. Ancak bu tür gözlemi dile getiren yargılar ya bediîdir, ya da bediî yargılara dayanarak türetilmiş yargılardır. Örneğin, biri çıkıp da "yok yok bu kaşık değil bir tavadır" diye ısrarcı olsa, "bu bir kaşıktır," yargısına varmış olan -karşılıklı birbirlerini ciddiye aldıklarını varsayarsak- ussal bir tepkiden çok duygusal bir tepki verir. Hoř ussal bir tepki verse ne diyecek: "Kaşık dediğimizin bir sapı ve sapının bir ucunda oval çökük bir haznesi bulunur; bu da bu özelliklere uyuyor." Dięeri, bir yandan, bir tavanın da aynı nitelikleri taşıdığını söyleyebilir; diğer yandansa, gösterilenin bu özellikleri taşıdığını görmediğini belirtebilir. Ahlakîleştirme çabalarına karşın yargı, en azından bediî yargılara dayanacaktır. Sonuçta aralarında anlaşsalar bile, bu durumda bediî yargı ortadan kalkacak, ahlakî bir yargıya varılacaktır. Bu tür yargılara bilimsel yargı gözüyle bakmak olsa olsa bilimi bedi ya da ahlak kılmaya yarıyacaktır.

Yargı ilmî bile olsa yargıya varma tek kişilik bir etkinlikmiş gibi düşünülür. Halbuki, yargı bediî bile olsa yargıya varma tek kişilik bir etkinlik değildir. Tamam, yargıya varma bir önermenin *kabul edilmesidir*. Pekiyi, ne menem bir durumdur bu *kabul etme*? Bir boyun eğme hâletiruhiyesi. Dışarıdan verili olan karşısında çaresizliğin ifadesi olan *kabul etme* bir boyun eğme durumudur. İnsan tek olsa *kabul etmeden* söz edilir mi ya da *kabul etme*

düşünülür mü? Bu soru ancak bir anın zamanın kalanından ve bir hacmin mekanın kalanından -imkansızlığına karşın hakikileştirilmiş olarak, yani düşünsel olarak- koparılıp yalıtılmasıyla “olabilir” diye yanıtlanabilir. Halbuki, *kabul etmenin* zihne ve dile gelmesi, bunu gerektiren bir toplumu gerektirir ve o toplumdan ayrı düşünülmemesi uygundur.

Bediî, ahlâkî ve ilmî yargılar beklenmedik sabit sermaye artışının tetiklediği sermaye genişlemesi dönemlerinde serpilip gelişen ve beklenmedik sabit sermaye artışının durmasıyla önce hızla doruğuna çıkan ve sonra kinik, septik, stoacı ya da benzeri bir durumdaki teslimiyetçi zihin içinde eriyen, zamanla yerini dinsel düşünüşe bırakan, seküler ya da laik olarak nitelenebilen (bediînin bediîliği muhafaza edilerek tartışılır kılınması girişimi olan) estetikle, (ahlâkînin ahlâkîliği muhafaza edilerek tartışılmaz kılınması girişimi olan) etikle ve (*tüm dünyayla* sınamanın *herkesle* dolayımlandırılarak ahlâkîleştirilmesi ve bu ahlâk içinde bu ahlâka yegâne alternatifin estetik olarak kurgulandırılması girişimi olan) bilimle bire bir bağıntılı değildir. Sermaye genişlemesi dönemlerinde ortaya çıkan efendi/patron temsili özneye köle/emekçi temsili nesneye dayanan öznel-nesnel ayrımı bediî-ilmî ayrımını karşılar gibidir. Ancak, öznel-nesnel ayrımı ahlâkî olanı yokumsarken, ayrımın kendisi ve neyin nesnel, neyin öznel olduğuna ilişkin tüm yargılar ahlakîdir. Benzer bir ayrım bireysel-yerel-evrensel ayrımıdır. Ancak bireysel-yerel-evrensel ayrımında ise bediî olan ve ilmî olan dışlanır; sadece ahlâkîdirler ve bu ayrım ahlâkînin dayanacağı *herkesin* niceliği ile ilgilidir.

Türkali Mah. Beşiktaş

Notlar

1. Benzeştirmeden sonra benzeşmediklerinin de gösterilmesi saplanıp kalmayı zorlaştırabilir. Farklı yerlerde bulunmaları dışında aralarında farkedilebilecek fark bulunmayan iki bina olabilir. Bunlar farklı binalar olarak kabul edilir. Ancak benzer biçimdeki iki düşünce farklı değil, bir ve aynı düşünce olarak kabul edilmektedir. Düşünce sözledir, sözdedir, binaysa gerçek; benzeştirme düşünceye bina gibi gerçekmiş

intibai vermek için kullanılabilir; dikkatli olalım!

2. Hiç bir toplumsal bağlayıcılık zorunluluk değildir.